

Dagens frågor

Ansvar för världen

Det råder intet tvivel om att kriget i Vietnam är en tragedi. Däri liknar det andra krig. Men för många framstår det också som annorlunda, som något som har lämnat alla proportioner. Från början var det en räddningsaktion till förmån för ett folk som hotades med undergång av sina kommunistiska grannar, för vilka våld var och är en naturlig väg för att betvinga andra. Det har fortsatt till att bli en prestigeladdad kamp, med en stormakt direkt engagerad på den ena sidan och andra stormakter indirekt engagerade på den andra. De som skulle räddas löper däremot risk att gå under.

Nu går propagandastormen fram, och det ensidiga dömandets tid är inne. I själva verket har napalm samma verkan om det används i Vietnam eller i Jemen. Men döden i Vietnam har ett annat propagandavärde. Därför läggs ansvaret för utvecklingen hänsynslöst på den ena parten. Historien lär komma att fördela ansvaret annorlunda.

Det finns ett annat ansvar, som är aktuellt och som åvilar oss alla. Det rör skyldigheten att göra vad var och en kan för att skapa förutsättningar för stillestånd och fred. Mest åvilar detta ansvar dem som innehar höga ställningar i samhället och som kan verka internationellt från sina positioner.

Sverige har länge haft ett lyckligt utgångsläge som neutralt land för att kunna hjälpa till när konflikter skall biläggas. Det har skett på många sätt. Våra förhållandervis stora insatser av FN-trupp är ett. Andra insatser har gjorts mera i det tysta, men de bör inte glömmas. En svensk var nyligen ordförande i gränskommissionen mellan Indien och Pakistan. Vi har en medlare på gång i Mellersta Östern. En annan finns på plats i Korea. Detta är en hedrande tra-

dition för oss, en tradition väl värd att värda.

Vad har då Sverige gjort i Vietnamfrågan, den för närvarande viktigaste av alla, och särskilt, vad har regeringen gjort? Det finns två, från varandra skilda manifestationer att peka på.

Om man verkligen velat göra något i fredens och försoningens tjänst, förefaller det som om man noga bort utnyttja det inte alldeles ofördelaktiga utgångsläget. Sverige hade en ambassad i Saigon. Den var naturligtvis liten, men den fanns där ändå som en inkörsport. Den hade kunnat utvidgas, så att man fått flera informationer och en starkare ställning, och den hade kunnat utnyttjas. Det är så man skapar sig en plattform som medlare och förmedlare. Tyvärr förelåg inte samma möjlighet i Hanoi, men då en ambassad fanns på ena sidan, kunde en representation ha inrättats också på den andra utan att Sveriges objektivitet hade behövt ifrågasättas. Man gjorde tvärtom. Under uppseendeväckande former drogs ambassaden i Saigon bort. Regeringen tog ensidigt parti för den ena parten. Det skedde inte i sydvietnamesernas intresse, långt mindre i fredens. Det skedde för att stärka utrikesminister Torsten Nilssons position inom Stockholms arbetarkommun.

Den andra manifestationen kom, inte oväntat, genom statsrådet Olof Palme. Med fackla i hand tågade han kvällen den 21 februari i spetsen för ett demonstrationståg. Samlingen slutade med att en resolution antogs, i vilken USA beskylldes för folkmord. Hr Palme hade intet att invända. Man får utgå från att han godkänt den, och i sitt eget tal förklarade han att USA:s politik känns som ett hot mot de demokratiska idealen inte bara i Vietnam utan i hela världen. Hr Palme är, tills vidare, ledamot av Sveriges regering. Han framträdde icke, kan ej heller framträda som privatman. Statsministern har bekräftat att

hans tal var överlagt. Om det alls skall ha en mening, är det då regeringens åsikt att USA hotar världens demokratier med krig, med en utveckling som i Vietnam? Skulle vad han sade vara avsett som ett understöd för någon regeringens verksamhet i fredens tjänst? Så orimligt var talet inte tänkt. Tanken bakom var att understödja hr Palmes personliga ställning inom vissa kretsar inför höstens val.

I spåren av Vietnamkrigets större tragedi har mindre följt. Att USA reagerat mot regeringens opåkallade ställningstagande genom hr Palme är naturligt. Reaktionen har till sist tagit sig ett öppet uttryck. Hur andra länder reagerat är inte officiellt känt. Men man kan lätt tänka sig hur den diplomatiska rapporteringen i övrigt varit från Stockholm och hur hr Palme nu överallt måste framstå som typen för det omdömeslösa. Allt detta får rättas till, om inte förr så vid ett regeringsskifte. Tragedien är härvidlag närmast av personlig art. Hr Erlander har under alla år varit särskilt angelägen att hålla Sveriges förbindelser med USA goda. Vad han byggt upp har nu rivits ned av hans f.d. sekreterare, och han anser sig av lojalitet tvingad att godkänna förstörelsen.

En andra tragedi är allvarligare. Regeringen har medvetet undergrävt Sveriges anseende som fredsmedlare. I valet mellan återhållsamhet i omdömen och ett tyst arbete för folkförsoning, eller ett öppet utnyttjande av situationen inrikespolitiskt till vad den tror vara sin egen fördel, har den föredragit det senare alternativet. Den har svikit sitt ansvar.

Händelserna i Tjeckoslovakien

I början av januari i år avsattes Tjeckoslovakiens president Novotny från sin betydelsefulla och inflytelserika ställning som förste sekreterare i landets kommunistiska

parti. Det skedde inte godvilligt från hans sida. Nu förefaller det vara bekräftat, att han försökte genomföra en militärkupp för att få sitta kvar. Hade han lyckats, skulle hans undertryckta folk ha fått uppleva en förmodligen blodig utrensning bland partifunktionärer och officerare i gammal stalinistisk stil. Efter påtryckningar har Novotny av "hälsoskäl" också lämnat presidentposten.

Hur allt egentligen gick till har en landsflyktig general beskrivit för amerikanerna, till vilka han begivit sig för att rädda sig. Men det har också beskrivits, fast i mera förtäckta ordalag, i Prags radio. Där citerades den 24 februari en artikel som stått införd i arméns organ *Obrana Lidu* och som angav general Pepic som författare. Denne hade skrivit, att "vissa krafter" inom försvarsdepartementet hade velat "påverka utgången" av den kritiska januarsessionen, som partiets centralkommitté avhöll. Man bör observera det diskreta ordvalet. Där står det inte, att vissa generaler velat göra en kupp, men detta är vad det hela gick ut på.

Namnet på dessa generaler är för övrigt också kända. Försvarsministern general Lumsky och arméstabschefen general Rytir hörde dit. Båda hade gjort sin karriär inom sitt yrke. De generaler, som störtade dem, var däremot politiska generaler, chefspolitruker. Detta visar i sin tur hur isolerad Novotny kommit att bli bland sina egna. Han framstår alltmer som en av de sista stalinisterna.

Hans efterträdare som partisekreterare, Alexander Dubcek, har hissat andra signaler. Han uppträdde inför en mängd kommunistiska dignitärer vid ett stort möte i slutet av februari och där utlovade han vad som praktiskt bara kan tolkas som rehabilitering av dem som under Stalinepoken förföljts för sin avvikande tros skull. Han förklarade att det skett beklagliga avsteg

från den socialistiska legaliteten. Fel hade förekommit inom partiet och partilivet, och dess konsekvenser gjorde sig fortfarande gällande. Alla orätta och orättfärdiga steg inom staten och partiet måste rättas, för att återställa värdigheten hos dem som arbetar för den tjeckoslovakiska republiken. Hr Dubcek meddelade däremot inte, om de som avrättats under partiets förföljelser nu skulle återkallas till liv.

Det utkast till partiprogram, som nu bearbetas och som delvis publicerats, är klart reformistiskt till sin grundinställning. Alldeles tydligt är att Tjeckoslovakien är ett nytt exempel på ett kommunistiskt land, där man inte i längden kan hålla folket kvar i tvångströja. En ny generation har växt upp, för vilken händelserna under och efter kriget är historia. Den söker sig inte österut, ty de s.k. socialistiska idealen har de sett tillräckligt av och de lockar ingen. Den blickar västerut, inte alltid mot frihet som den aldrig upplevt och som den kanske inte helt förstår vad den innebär, men i varje fall mot mera valfrihet. För partiet är det nödvändigt att taga hänsyn till denna utveckling.

Den tjeckoslovakiska kommunistledda ungdomsunionen har nyligen erkänt just detta. I dess tidskrift har den nya politiken kommit till uttryck. Man bör läsa citat som de följande, de säger allt: "Unionen kan ej automatiskt identifiera sig själv med partiets politik." "Unionen måste företräda den unga generationens intressen och behov." "Att unionen leddes av partiet innebar ofta inte bara ledning utan direkt kontroll." "Unionen måste bli en självständig organisation."

Även om krafter inom partiet kommer att söka hindra, att självständigheten går för långt, är tendensen viktig. Utan tvivel observeras den av ungdomar på annat håll. Polen och Östtyskland står nu i tur.

Nya ryska förföljelser

Förföljelserna mot de intellektuella i Sovjetunionen, som vågar ha en icke-konformistisk uppfattning, fortsätter uppenbarligen med oförminskad kraft. Efter de hårda fängelsedomarna mot författarna Yuri Galanskow, Alexander Ginsburg, Alexei Dobrovolsky och Vladimir Bukovsky i början av året, har uppmärksamheten riktats mot ett par andra fall, om vilka kännedom nått ut till västvärlden.

I mitten av februari arresterades författarinnan Natalia Gorbanevskaya av KGB och sändes till mentalsjukhuset Kaschenko i Moskva, samma mentalsjukhus, som beskrivs av den kände författaren Valerij Tarsys i hans bok "Paviljong nr. 7". Ungefär vid samma tidpunkt arresterades matematikern Alexander Yesenin-Volpin, också verksam som filosof och författare. Även han sändes till ett "mentalsjukhus" utanför Moskva, som i realiteten fungerar som ett fängelse för såväl opponenter mot regimen som kriminella förbrytare, vilkas skuld inte kunnat bevisas och som därför inte ens enligt den sovjetryska strafflagen kan dömas till fängelse i vanlig ordning.

Yesenin-Volpin åtnjuter en speciell popularitet som son till poeten Sergei Yesenin, vilken 1925 drevs i döden av förtvivlan över de första verkningarna av kommunismen omsatt i praktiken. Yesenin-Volpin sändes redan 1949 till "mentalsjukhus" för att ha skrivit två dikter, som inte kunde accepteras av regimen. Efter Stalins död frigavs han emellertid och tilläts även att återupptaga sin vetenskapliga verksamhet. Åren 1954—1962 ledde han ett seminarium i matematik i Moskva, inbjöds 1959 till ett internationellt matematikersymposium i Warszawa men vägrades utresetillstånd av sovjetmyndigheterna. Ungefär samtidigt lyckades han sända ut till Västerlandet såväl en diktsamling som en essä beträffande hans icke-marxistis-

ka åskådning, vilka 1961 publicerades under rubriken "A Leaf of Spring".

Arresteringen av Yesenin-Volpin har kraftigt skakat Moskvas intellektuella värld. Sovjetiska vetenskapsmän, inklusive medlemmarna av vetenskapsakademien Kolmogorov och Alexandrov, uppges ha protesterat hos hälsovårdsministeriet över behandlingen av Yesenin-Volpin, som man fruktar skall brytas ned på samma sätt som Dobrovolsky.

Enligt uppgifter från såväl den norska SMOG-kommittén som den i Frankfurt utgivna ryska litterära tidskriften "Grani" är förhållandena svåra för de inspärrade intellektuella. Yesenin-Volpin uppges inte lida så mycket av de rent materiella förhållandena som att han placerats på en avdelning med nästan uteslutande sexualförbrytare och andra kriminella. Galanskov, Ginsburg och Bukovsky sägs befinna sig i dålig kondition i Lefortovofängelset i Moskva och enligt samma källa har den tidigare dömde författaren Yuli Daniel tillsammans med några medfångar inlett en hungerstrejk.

Världen kan inte undgå att ta starka intryck av det öde, som drabbar de intellektuella i Sovjetunionen, som ju formellt faktiskt har yttrandefrihet inskriven i sin författning. Samtidigt inger de unga intellektuellas oförskräckta kamp en djup respekt. Man vill hoppas, att detta trots allt är inledningen till något nytt och för framtiden hoppigivande i Sovjetunionen. Inte ens ett halvsekel av ofrihet och terror har lyckats kuva frihetslidelserna.

Nymornat informationsintresse

I dessa högkonjunkturer för informationsverksamhet är det med tillfredsställelse man noterar att justitiedepartementet i höstas tillsatt en utredning om vidgad samhällsinformation. Förtjusningen svalnar dock i avsevärd grad, när man en dag sitter med en di-

ger enkätlunta och funderar på syftet med den frågemängd, som där möter en.

Att sakkunniggruppen är expert på mediafrågor råder knappast något tvivel om: en förteckning över kostnader för viss media är förträfflig, för att inte tala om deras media-ordlista: "Storstadsmorgonpress" — i Stockholm, Göteborg och Malmö utgivna morgontidningar inkl. veckoutgivna tidningar av dagspresskaraktär etc. Däremot undrar man litet över utredarnas erfarenheter i förvaltningar av olika slag.

En stor del av enkäten behandlar frågan om samhällets kostnader för obligatorisk, resp. icke-obligatorisk service, om "den utnyttjades av samtliga därtill berättigade medborgare", samt vad det årligen skulle kosta att tillgodose informationsbehovet.

På några få områden vet vi vad kostnaderna för ett totalt utnyttjande av samhällets service skulle kosta — t.ex. kostnaderna för att ha 100 procent av alla barn i den vanliga grundskolan — men med våra begränsade kunskaper om människors situation och behov, måste frågan framstå som naiv för de flesta myndigheter. Hur många handikappade finns det i Sverige? Hur många föräldrar skulle sätta sina barn i daghem om de hade chansen? Hur många böcker per år måste varje svensk låna från allmänna bibliotek för att man skall kunna tala om ett fullt utnyttjande av samhällets service?

Ännu svårare är det att beräkna kostnaderna för tillräcklig information. Antag att man tämligen lätt kan nå 90 procent av alla objekt, att man med ytterligare ansträngningar kan nå 5 procent men att den resterande gruppen är nära nog oemottaglig för informationsmaterial; när når man då gränsen för det rimliga.

Utredarna avrundar sin enkät med en rad attitydfrågor som är lika meningslösa som ledande. (Hur vill Ni gradera vikten av samhällsinformation utmed en skala från 1—9. Vem skulle "tjäna mest" på rationell

information, samhället eller medborgaren. I så fall varför?)

Även om uppsåtet med enkäten är god, ger utformningen mycket övrigt att önska, i synnerhet som huvudsekreteraren i sitt introduktionsbrev litet urskuldande påpekar att det kan ta cirka 40 effektiva arbetstim-

mar att besvara frågorna, men att utredningens vikt gör att man måste begära denna uppoffring; 40 arbetstimmar som i de flesta fall måste sättas till av de få informationsexperter som finns inom den allmänna sektorn kommer knappast att gagna samhällets informationsverksamhet.

FRAMTIDENS KRIG

Det gives vissa fundamentala sanningar, som icke rubbas av nya krigsmedel. Våldiga luftslag komma helt visst att utkämpas, och giftiga gasböljor kunna momentant förjaga människor från vissa delar av jordytan. Svagare viljor kunna tänkas sträcka vapen inför sådana företeelser. Men den viljestärke gör det icke, ty sedan luftslaget utkämpats och gasmassorna fördunstat komma de "primitivare" stridsmedlen åter till sin rätt i ej mindre utsträckning än tillföre.

Kapten T. Holm i Svensk Tidskrift 1928

FINNS DET INGEN SOM
KAN LÄRA MIG RO?

Att leva farligt